

tää Uuden testamentin sekä sen aikalaisia juutalaisia tekstejä (Josefus, Qumran), varhaiskristillisiä apokryfeja, amuletteja, kulloja ja papyruksia hahmotellessaan Salomon roolia eksorsistina ja tämän kuvan kehitystä. Torijano pystyy vakuuttavasti osoittamaan, missä Salomon maagiset kyvyt näkyvät ja seuraamaan myös niiden kehityslinjoja. Yllättävästi kirjoittajan määritelmä magiasta ja sen asemasta myöhäisantiikissa ja varhaisella keskiajalla jää jollain tapaa kapeaksi. Torijano esittää Salomon maagiset kyvyt esoteeriseksi ja vaihtoehtoisiksi suhteessa ”normatiiviseen” raamatulliseen kuningashahmoon. Hän ei kuitenkaan tarjoa lähteistään esimerkkejä, joissa esoteerinen Salomo todella olisi vaihtoehtoinen tai avoimesti yhteen sovittamaton raamatullisen kuningashahmon saati vallitsevan kulttuuriympäristön kanssa.

Vain yksi artikkeli tarttuu islamilaiseen Salomo-reseptioon. Janssens esittelee islamilaiseen Salomo-reseptiotapauksen, viittauksia Salomoon Puhtauden veljien (*Ikhwān al-Ṣafā*) tunnetuimmassa teoksessa *Epistolat (Rasā'il)*. Teos sijoittuu vuosituhannen vaihteen Irakiin ja heijastelee kyseisen ryhmän maailmankuvaa. *Epistoloiden* Salomossa yhdistyy Janssensin mukaan Raamatusta ja Koraanista tuttuja piirteitä mutta myös paljon muuta: Salomo on mahtava johtaja, Jerusalemin rakentaja sekä henkivaltojen hallitsija. Mielenkiintoista on, että Salomo esitetään painotetusti sekä kuninkaana että profeettana, ja juuri sellaisena Salomo-kuva enteilee Muhammadin erityisasemaa: molemmissa valtiollinen ja hengellinen johtajuus ovat erottamattomia. Janssens kytkee tutkimansa tekstin osaksi Koraanin eksegeesiä ja osoittaa näyttäviä yhtäläisyyksiä rabbiinisten, kristillisen sekä *Epistoloiden* Salomo-kuvien välillä. Hän ei kuitenkaan väitä, että *Epistoloiden* Salomon voitaisiin sanoa saaneen vaikutteita ei-islamilaista lähteistä.

Kuningas Salomo on muuta kuin rikkauksia ja rakennustöitä.

Useampi kokoelman artikkeli sivuaa Salomo-hahmon kritiikkiä ja Salomon synkemman puolen reseptiota. Albert L. A. Hogeterp esittää, että Uuden testamentin positiivisten Salomo-viitteiden ohella on nähtävissä negatiivisempia Salomo-assosiaatioita, kuten Salomon symbolinen suhde vallitsevaan temppeleihin ja sitä kautta vallanpitäjiin. Langer nostaa esiin Salomon suuret synnit, hevoset, naiset ja omaisuuden, joita toistetaan rabbiinisissa Salomo-hahmon luonnehdinnassa. Rabbiinisissa teksteissä Salomon avioliitto Egyptin prinsessan kanssa pidetään erityisen kohalokkaana ja sen symbolina, kuinka Israelin kuninkaiden synnit selittävät vihollisvaltojen menestystä. Jacques van der Vlietin mukaan myös ”gnostilaista” Salomo-hahmoa ympäröi tietty synkkyys: hänen kykynsä hallita demoneja rinnastaa hänet Demiurgiin, alempaan Luojajumalaan. Salomo linkittyy väärään, materiaan kiinnittyneeseen hengellisyteen, hänestä tulee harhautuneiden symboli ja vastakohta Kristuksen todelliselle vallalle ja voimalle. Nämä jo itsessään kiinnostavat huomiot samoissa kansissa herättävät kysymyksiä Salomon hallitsija-auktoriteetista ja sen toistuvasta hyödynnettävyydestä myöhemmissä valtakamppailuissa. Olisi suotavaa, että Salomo-konferenssin artikkelikokoelma inspiroisi jatkossa tämänkaltaisten ilmiöiden esittelyä vertailevassa analyysissä.

Salomo-hahmon säikeissä nivoutuvat yhteen hänen kuninkuutensa, rakennustyönsä, viisautensa ja yliluonnolliset kykynsä. Osaa näistä ominaisuuksista pidetään historiallisina ja osaa puolestaan legendaarisina, myyttisinä tai esoteerisina. Verheydenin toimittama Salomo-kokoelma ei mielestäni puolla tällaista ositteluä; artikkelien teemat ja kirjo kielivät Salomo-traditioista, joissa saman hahmon nimissä voi esiintyä raamatullisia ja Raamatun ulkopuolisia tarinoita, materiaalisia ja hengellisiä saavutuksia ja niin hy-

veitä kuin paheita vailla eksplisiittistä vastakkainasettelua. Ristiriita ei riko hahmoa vaan jopa kannattelee sen karismaa.

ANNA-LIISA TOLONEN
TEOL. MAIST., HELSINKI

KARI KUULA
Kotona kristinuskossa.
Helsinki: Kirjapaja 2012.
310 s.

Kari Kuula on pastori, eksegetiikan dosentti ja arvostettu raamatuntutkijailija. Papintyön ohella on tiuhaan tahtiin syntynyt lukuisia Raamatun sisältäviä teoksia. Viimeisimmät ovat käsitelleet helvettikäsitelystä ja pahan alkuperää ynnä myöhempää tulkintahistoriaa. Nyt Kuula toteaa, että hän on halunnut muuttaa lähestymistapaansa ja kirjoittaa persoonallisemman kirjan. Kun aiemmin on ollut esillä asioiden historiallinen kuvaus, on nyt vuorossa välitilinpäätös siitä, mitä dosentti ja pastori ajattelee kristinuskosta. Tarkkaan ottaen kirjan otsakkeessa viitataan laajempaan ilmiöön kristinuskon, mutta käsittely kohdentuu oikeastaan kristinoppiin. Sen polveilevassa maailmassa Kari Kuula on rennosti ja kursailematta kuin kotonaan ja haluaa kutsua sisään myös muut etsijät.

Alkupuolen johdattelevat luvut tuovat esiin tekijän lähtökohdat. Kyse on ensisijassa tekijän oman sisäisen painin seurauksena syntynyt raportti tai välitilinpäätös siitä, mitä ajatteleva ihminen voi sanoa kirkon opista. Taustalla on nuoruuden etsintä, opiskelu ja tutkimustyö. Asiat ovat sittemmin kypsyneet sekä elämän että papintyön antamassa opissa. Keskeisiksi suuntaviitoiksi Kuula valitsee henkilökohtaisen kokemuksen Jumalasta ja Jumalan kaipauksen, Raamatun, kirkon tradition, kirkon keskeiset tunnustukset ja opetusviran sekä järjen kriittisen käytön.

Näiden työvälineiden avulla tarkastellaan muun muassa kysymyksiä uskontojen välisistä suhteista, kolminaisuudesta, luomisesta, inkarnaatiosta, Jeesuksen elämästä, kuolemasta ja ylösnousemuksesta. Lopuksi kääntyy katse vielä Raamattuun ja eskatologiaan. Mitä ajattele- va ja etsivä ihminen voi sanoa näistä teemoista?

Kuulan johdattaa lukijaa keskeisten opillisten kysymysten metsiköissä taitavasti. Laaja dogmihistoriallinen aineisto taipuu notkeasti selkeiksi ja jäsentyneiksi luvuiksi, joiden avulla kysymyksenasetteluista saa monipuolisen kuvan. Myönteistä on myös varsin usein toistuva keskustelu esiteltävien hahmotusten välillä: näin vahvistuu se tuntuma, että myös kristinuskon isoista peruskysymyksistä voidaan rauhassa keskustella ja myös jäädä pohtimaan eri vaihtoehtoja. Kysymys sovitukselta ei ratkea vaan jää sopivasti ilmaan, kun itse asiaa pidetään tärkeänä ja samalla todetaan, kuinka monilla tavoilla kysymystä voi lähestyä ja silti hyväksyä, ettei lopullista selvyyttä synny. Samalla tavoin Jeesuksen ylösnousemusta käsitellessään Kuula tuo selvästi esiin tutkijoiden konsensusuksen ja osoittaa, mitä askeleita niiden jälkeen voi edelleen ottaa.

Monien erinomaisesti kirjoitettujen lukujen väliin mahtuu joku vähemmän hyvin perusteltukin. Henkilökohtaisesti jäin pohtimaan erityisesti kolminaisuuden tarkastelussa sitä, mihin Raamatun traditioprosessin tuntemus jäi. Vaikuttaa anakronistiselta, että kolminaisuuden välistä dialogia pyritään avaamaan luomisen motiiveja selvitetäessä, tai Jeesuksen persoonaa tarkastellaan kolminaisuuden sisäisen kommunikaation avulla. On ongelmallista yhdistää myöhempiä, oppilausalmaiden pohjalta luotuja käsityksiä varhaisempiin yhteyksiin. Minulle ei myöskään avaudu se, miten ylipäänsä voisimme sanoa yhtään mitään kolminaisuuden keskeisestä kommunikaatiosta tai tahtotilasta. Näissä kohdin tulee selväksi, kuin-

ka vaikea on yhdistää yhtäältä Raamatun ja kirkon läpi kulkeva ja sukupolvesta toiseen edennyt traditioprosessi, jossa myös itse asiasisältö muuttuu ja elää, ja toisaalta kirkon oppi, jossa kuvataan, kuinka tietty asia on yli ajan rajojen.

Kuulan teos on tärkeä esimerkki siitä aikakauden muutoksesta, jota myös kyselytutkimukset tuovat esiin. Yhä useampi tuntuu ajattelevan toisin kuin luulee kirkon opettavan. Osittain on kyse myös erilaisien käsitysten yhtäaikaaisuudesta. Tämänkaltainen erilaisten ajatusten vuoropuhelu näkyy myös Kuulan oteessa, vaikka hänen ideaalinsa mukaan kirkko on kuitenkin moneudessaan lähinnä pylväshaapa, joka symboloi näennäistä moneutta ja suurta ykseyttä. Symboleina Kuula hylkää pihlajan ja terijoensalavan, jotka edustavat ajattelun liian suurta monihaaraisuutta. Pyhä puu voidaan nähdä monella tavalla.

KARI LATVUS
DOS., HELSINKI/ROTTERDAM

TERTULLIANUS
Apologeticum:
Kristinuskon puolustus.
Helsinki: Kirjapaja 2010.
199 s.

TERTULLIANUS
Periaatteet harhaoppisten arvioimiseksi. Vastakirjoitus Praksealle. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura. 150 s.

Quintus Septimius Florens Tertullianus (n. 160–220) kirjoitti 46 teosta, joista 31 on säilynyt. Näistä vain *Apologeticum* eli *Kristinuskon puolustus* (*Apologeticum pro Christianis*), *Periaatteet harhaoppisten arvioimiseksi* (*De praescriptione haereticorum*) sekä *Vastakirjoitus Praksealle* (*Adversus Praxean*) on suomennet-

tu ja nekin vasta muutamana viime vuonna. Nämä kolme teosta ovat ilmestyneet dosentti, piispa emeritus Juha Pihkalan suomennoksina kahdessa niteessä kahden eri kirjatalon kustantamana.

Tertullianusta on luonnehdittu yhdeksi latinalaisen teologian voimamieheksi eikä suomentaja tee asiassa poikkeusta kuvatessaan häntä ”latinalaisen teologian ehdottomana portaalihahmona”. Tertullianus lienee ollut varhaisin kirjoittaja, joka esitti sittemmin Nikean kirkolliskokouksessa vuonna 325 hyväksytyn käsityksen kolminaisuudesta. Nikean kokous oli ilmeisesti kuitenkin riippumaton Tertullianuksesta, joka oli päätyntynyt samaan kuin Nikeassa kokoontuneet piispat, joskin reilu sata vuotta aiemmin. Pakanoita vastaan suunnatussa *Apologeticumissa* periaate *una substantia, tres personae* ainoastaan vilahtaa lyhyessä kristinuskon sisältöjä käsittelevässä jaksossa. *Adversus Praxean* taas on kokonaisuudessaan omistettu kolminaisuusopin käsitteilylle.

Julkisen puolustuspuheen muotoon kirjoitettua *Kristinuskon puolustusta* voidaan hyvin pitää Tertullianuksen pääteoksena. Teos keskittyy puolustamaan kristinuskkoa sitä vastustavien ei-kristittyjen väitteiltä, ja Tertullianus lienee kirjoittanut sen piakkoin kristinuskoon kääntymisensä jälkeen 190-luvulla. Kristinuskkoa puolustaessaan Tertullianus poikkeaa kiinnostavasti häntä edeltäneiden apologettojen, kuten vaikkapa Justinos Marttyyrin, tavasta perustella näkemyksiään pyhillä kirjoituksilla. Tertullianus vetoaa ainoastaan perusteluihin, jotka ovat hyväksyttäviä yleisen järjen ja vastapuolen oletusten valossa. Tässä hän mielestäni onnistuu erinomaisesti. Kristillistä teologiaa Tertullianus sivuaa varsin rajatusti ja sitäkin ainoastaan silloin, kun hän vertailee kristittyjen ja pakanoiden näkemyksiä keskenään. Tertullianus näyttää oivallisesti argumentointikykynsä pyrkiessään osoittamaan kristittyjen ja pakanoiden uskomuksien osittai-